

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การนำเสนอผลการวิจัยในบทที่ 6 นี้ จะแบ่งหัวข้อการเสนอออกเป็น 4 หัวข้อใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้

สรุปผลการศึกษา

การอภิปรายผลการศึกษา

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สรุปผลการศึกษา

การวิจัยเรื่องพัฒนาการและการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ ชุมชนวัดโรมันคาทอลิก จังหวัด จันทบุรี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี ตั้งแต่การอพยพจากประเทศ เวียดนามมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงการดำรงอยู่และการปรับตัวอัตลักษณ์ของชุมชนวัดโรมันคาทอลิก จันทบุรี

จันทบุรี

ข้อค้นพบข้อที่ 1 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถสรุปได้จากการศึกษาตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัยพบว่าพัฒนาการของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีมีลักษณะเป็นการ เปลี่ยนแปลงในเชิงวิวัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับจากสาเหตุที่สะสมมาตั้งแต่อดีต (Cumulative Causation) ตามกรอบคิดของสถาบันนิยม โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงการอพยพออกจากเวียดนามของกลุ่มคาทอลิกจันทบุรี ช่วงการสร้างชุมชนของคาทอลิกเวียดนามอพยพในจันทบุรี ช่วงการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี ช่วงการอพยพของกลุ่มเวียดนามที่นับถือคาทอลิกมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดจันทบุรีเป็นผล มาจากการปราบปรามชาวเวียดนามเข้าริต กลุ่มคาทอลิกชาวเวียดนามถือว่าเป็นผลผลิตของประเทศ มหาอำนาจและคณะมิชชันนารีที่เข้ามาบีบบังคับในประเทศเวียดนามท่ามกลางสงครามกลางเมือง ระหว่างชนชั้นนำในระบบศักดินาดังกล่าว คือ ราชวงศ์เมก ราชวงศ์เล ชุนนางตระกูลเหงียน และตระกูลตรินห์ ดังนี้

หลังจากที่ราชวงศ์แมกเข้ามาแย่งชิงดินแดนจากราชวงศ์เลที่ปกครองประเทศเวียดนามมาก่อน แต่ราชวงศ์เลยังคงรักษาดินแดนบางส่วนไว้ได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากตระกูลเหงียน แต่เมื่อเหงียนคิมผู้นำตระกูลถูกฆ่าตาย ทำให้ตระกูลตรินท์ก้าวขึ้นมามีอำนาจ ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ราชวงศ์เลจึงปกครองประเทศแต่เพียงในนาม โดยเวียดนามจะถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ราชวงศ์แมก ปกครองเวียดนามเหนือมีฮานอยเป็นเมืองหลวง ตระกูลตรินท์มีอำนาจปกครองเวียดนามกลางมีเมืองเว้เป็นเมืองหลวง ตระกูลเหงียนได้ปกครองเวียดนามใต้ที่มีไซ่ง่อนเป็นเมืองหลวง

หลังจากที่ราชวงศ์แมกที่ได้รับการสนับสนุนจากจีนถูกขับไล่ออกจากฮานอย และขุนนางตระกูลตรินท์ได้ขึ้นครองราชย์แทนราชวงศ์เลในปี พ.ศ. 2183 ขุนนางตระกูลตรินท์ก็เริ่มประกาศตัวเป็นศัตรูกับมิชชันนารีคณะเยซุอิตในระบบปาโตรอาโดของโปรตุเกสที่ได้รับการสนับสนุนจากราชวงศ์เล

ต่อมาในปี พ.ศ. 2197 ราชวงศ์ตรินท์ก็เริ่มแสวงหาความช่วยเหลือจากฮอลันดา โดยให้ฮอลันดามาดำเนินการค้าที่ฮานอย ฮอลันดาตอบแทนด้วยการสนับสนุนราชวงศ์ตรินท์อย่างเข้มแข็ง ดังนั้นตระกูลเหงียนจึงจำเป็นต้องดึงโปรตุเกสเข้ามา ทำให้โปรตุเกสต้องขัดแย้งกับฮอลันดาอย่างเปิดเผย โปรตุเกสให้ความช่วยเหลือแก่ตระกูลเหงียนทางทหารในรูปของอาวุธและคำแนะนำทางเทคนิค ทำให้ตระกูลเหงียนสามารถพยุคนต่อต้านวิธีการที่เหนือกว่าของพวกตระกูลตรินท์ไว้ได้ การสนับสนุนราชวงศ์ตรินท์ของฮอลันดาทำให้ตระกูลเหงียนโกรธแค้นฮอลันดามาก ต่อมาฮอลันดาจึงถูกขับไล่ออกจากภาคใต้ของเวียดนาม

การทำสงครามระหว่างราชวงศ์ตรินท์และตระกูลเหงียนโดยการสนับสนุนของประเทศมหาอำนาจทั้งสอง คือฮอลันดาและโปรตุเกส ได้ดำเนินมาจนถึงปี พ.ศ. 2216 เมื่อราชวงศ์ตรินท์เลิกการโจมตี สงครามระหว่างภาคเหนือและภาคใต้ที่สู้รบกันมาถึง 50 ปี ก็หยุดได้ด้วยการทำสัญญาสงบศึกอีก 100 ปี อย่างไรก็ตามผลกระทบของสงครามกลางเมืองในประเทศเวียดนามได้นำไปสู่การปราบปรามศาสนาคาทอลิกตั้งแต่เริ่มสงครามในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 ตัวอย่างเช่น ในสมัยกษัตริย์เหงียนวุงแห่งราชวงศ์เหงียน ได้ฆ่าชาวพื้นเมืองหลายคนที่นับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากพระองค์โกรธแค้นที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือในการทำสงครามกับราชวงศ์ตรินท์

ในปี พ.ศ. 2242 การปราบปรามศาสนาในประเทศเวียดนามที่ดำเนินมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 17 ได้เพิ่มระดับความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในสมัยพระเจ้ามินห์วุงหรือเหงียนฟุกซู มีการเบียดเบียนศาสนาจนคริสตชนเวียดนามเสียชีวิตไปถึง 80,000 – 130,000 คน จนถึงปลายศตวรรษที่ 17 คริสตชนเหล่านี้จึงได้เดินทางจากอันนัม ดังเกีย และ โคชินจีน ซึ่งอยู่ทางใต้สุดของเวียดนามเข้าสู่ลาวไทย ผู้อพยพดังกล่าวจึงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่จันทบุรี

ช่วงการสร้างชุมชนของคาทอลิกเวียดนามอพยพในจันทบุรี การสร้างชุมชนของชาวเวียดนามคาทอลิกในจันทบุรีเริ่มต้นจากการต้องประสบกับอุปสรรคตั้งแต่แรก คือเมื่อผู้อพยพเวียดนามคาทอลิกเดินทางมาถึงสยามประเทศนั้นอยู่ในช่วงการผลักดันดินจากพระนารายณ์ ๑ ไปสู่พระเพทราชา พระเพทราชาเบียดเบียนคาทอลิก เนื่องจากทรงระแวงว่าคนกลุ่มนี้จะนำผู้นำที่อันตรายมากุศลภาพประเทศ และจากสถานการณ์เบียดเบียนศาสนานี้ทำให้ไม่มีบาทหลวงประจำวัดชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีจึงต้องรักษาความเชื่อด้วยตนเอง

นอกจากนี้ในสมัยพระเจ้าท้ายสระ ทางราชการเกิดความไม่ไว้วางใจ และสงสัยว่าพวกเวียดนามที่จันทบุรีเป็นโจรสลัดในอ่าวไทย ทางราชการจึงทำการจับกุมชาวเวียดนามที่จันทบุรีไปอยู่อยุธยา คาทอลิกจันทบุรีส่วนหนึ่งได้หนีการจับกุมเข้าไปอยู่ในป่า วัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีหลังที่ 1 ซึ่งหวังเป็นศูนย์กลางของชุมชนเวียดนามอพยพจึงถูกทอดทิ้งให้ว่างเปล่า คาทอลิกที่เป็นเวียดนามอพยพก็ยังสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาเอาไว้ได้ในช่วงที่ตัวเองต้องหลบหนีรัฐไทยเข้าไปอยู่ในป่าเป็นเวลาถึง 20 ปี

ช่วงการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนชาวเวียดนามอพยพที่จันทบุรีก็เริ่มมาจากอัตลักษณ์ความเป็นคาทอลิกเช่นกัน กล่าวคือเมื่อพิจารณาจากความสามารถในการปรับตัว (Adaptability) ของชุมชนจะพบได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจำนวนสวดบวชที่เพิ่มขึ้นในทุก ๆ ปี จากการอพยพเข้ามาของชาวเวียดนามจำนวน 130 คน ในปัจจุบันสวดบวชของวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้เพิ่มขึ้นเป็น 8,376 คน นอกจากนี้อัตลักษณ์ทางศาสนายังเป็นฐานให้ชุมชนในการนำภูมิปัญญามาเป็นฐานในการดำรงชีวิต เช่น การนำเชื้อซึ่งแต่เดิมทอเพื่อใช้ในบ้านและปูนั้งในการประกอบศาสนกิจมาพัฒนาเป็นเสื้อจันทบูร ซึ่งกลายเป็นสินค้าประจำชุมชน

อัตลักษณ์ทางศาสนายังสร้างความเป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ โดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้อื่น (Autonomy) เช่น การพัฒนานักบวชชายหญิงที่เป็นคนพื้นเมือง รวมถึงคณะภคินีรักไม่วางเขนที่มีภารกิจในการสอนคำสอน และภคินีอารามคาร์เมลที่มีบทบาทในการทำงานด้านจิตวิญญาณ

อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้หล่อหลอมให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน (Coherence) ของสมาชิกในชุมชน ซึ่งมองเห็นได้จากความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมของชุมชนโดยส่วนร่วม เช่น การสร้างวัดโรมันคาทอลิก หรือเมื่อเกิดภัยคุกคามจากภายนอกชุมชน อย่างกรณีการเบียดเบียนศาสนาของ “กลุ่มเลือดไทย” ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีถือว่าเป็นชุมชนแห่งเดียวของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่ไม่ได้รับความเสียหายจากกลุ่มเลือดไทยเลย

จากอัตลักษณ์ความเป็นคาทอลิกยังมีผลให้ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีขยายกิจกรรมของชุมชนที่หลากหลายมากขึ้น และครอบคลุมพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ ของจันทบุรีและจังหวัดใกล้เคียง (Complexity) เช่น การตั้งภคินีคณะรักไม้มากงเขน การจัดตั้งโรงเรียนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ และพัฒนาภคินีของอารามคาร์แมลจันทบุรีที่มีบทบาทการทำงานด้านจิตวิญญาณ รวมถึงบ้านพักผู้สูงอายุคามิลเลียน โซเซียล เซนเตอร์ นอกจากนี้ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรียังทำให้เกิดการขยายไปยังชุมชนอื่น กล่าวคือในปัจจุบันวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีได้กลายมาเป็นอาสนวิหารซึ่งถือว่าเป็นวัดแม่ที่ก่อให้เกิดชุมชนวัดโรมันคาทอลิกในเขต 3 จังหวัด คือ จันทบุรี ระยอง และตราด เป็นจำนวนมาก

ข้อค้นพบข้อที่ 2 ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สามารถสรุปได้ว่าชาวเวียดนามที่อพยพการเข้ามาที่จันทบุรีได้พัฒนาอัตลักษณ์จากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ขึ้น อัตลักษณ์ดังกล่าวประกอบไปด้วยลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

อัตลักษณ์ความเป็นคาทอลิก จากการศึกษาพบว่า ในช่วงกว่า 300 ปีที่ผ่านมากลุ่มชาวเวียดนามอพยพสามารถสร้างชุมชนโดยอาศัยกฎกติกาที่นำมาจากประเทศเวียดนาม กฎกติกาดังกล่าวตามแนวคิดสถาบันนิยมถือว่าเป็นลักษณะนิสัยที่มีการปฏิบัติตามความเชื่อจนเป็นประเพณีของชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและความเป็นอิสระระดับหนึ่ง (Relative Autonomy) ของปัจจัยทางวัฒนธรรมที่สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ดังนี้

เมื่อคาทอลิกชาวเวียดนามอพยพเข้ามาในจันทบุรีแล้ว คาทอลิกเหล่านี้ได้กฎกติกาเดิมเป็นฐานในการสร้างชุมชนของตนเอง โดยเริ่มจากการสร้างวัดกับบ้านพักพระสงฆ์ขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่มีฐานทางศาสนา การดำรงอยู่ของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีต้องอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการมาร่วมพิธีมิสซาอย่างสม่ำเสมอและสวดภาวนากันโดยพร้อมเพรียงจนก่อให้เกิดความร่วมมือในการสร้างวัดทั้ง 5 หลังในช่วง 300 ปีที่ผ่านมา

ความเชื่อในศาสนาคาทอลิกยังเป็นฐานให้เกิดกติกาทางสังคมในชุมชนวัดโรมันคาทอลิก ซึ่งเป็นกติกาที่สืบทอดมาจากกติกาเดิมของกลุ่มคริสตชนในเวียดนาม กล่าวคือกฎกติกาในการปกครองตนเองของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีนั้นจะมีสายการบังคับบัญชาของภายในชุมชนเอง ฝ่ายราชการจะไม่เข้าไปแทรกแซง บาทหลวงจะเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจคดีความและลงโทษ

อย่างไรก็ดีเมื่ออยู่ในบริบทของสังคมไทยในฐานะผู้อพยพ การใช้กติกาทางสังคมที่สืบทอดมาจากประเทศเวียดนาม ทำให้ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกต้องอยู่อาศัยกันในลักษณะของชุมชน

หรือ “ค่ายคริสตัง” เนื่องจากคนไทยมักมองคาทอลิกเป็นคนต่างชาติ ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจึงเป็นชุมชนชายขอบที่ถูกแยกออกมาจากชุมชนที่เป็นคนไทยโดยทั่วไป อย่างไรก็ตามการอยู่ร่วมกันแบบค่ายคริสตังก็ช่วยให้กลุ่มคาทอลิกจันทบุรีสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและความเป็นชุมชนแห่งความเชื่อไว้ได้

อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์เวียดนาม เนื่องจากชาวคาทอลิกจันทบุรีเป็นชาวเวียดนามอพยพ ทำให้ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาเวียดนาม ในอดีตชาวเวียดนามคาทอลิกมักสวดภาษาเวียดนามและพูดคุยด้วยภาษาเวียดนาม โดยมีหลักในการสืบทอดภาษาเวียดนามอยู่ 3 รูปแบบ คือ การสอนโดยผู้นำชุมชน การสอนในโรงเรียน และการสอนกันเองในระบบครอบครัว แต่การสืบทอดภาษาเวียดนามก็ต้องชะงักกันไปจากกรณีการพิพาทอินโดจีนที่มีการสั่งห้ามสอนภาษาเวียดนาม ในปัจจุบันภาษาเวียดนามไม่ได้มีการใช้อย่างแพร่หลาย แต่ใช้เฉพาะในพิธีกรรมของวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี นอกจากนี้ยังมีความพยายามฟื้นฟูภาษาเวียดนามโดยการนำของบาทหลวงเฉลิม ก็มมงคล โดยทุกวันเสาร์สุดท้ายของเดือนจะมีมิสซาภาษาเวียดนามที่สุสาน รวมทั้งมีการเปิดสอนภาษาเวียดนามแก่เด็กและผู้สนใจทั่วไปอีกด้วย

อัตลักษณ์การตั้งถิ่นฐานในจันทบุรี จากการอพยพเข้ามาในอดีตของกลุ่มเวียดนามคาทอลิกและเข้ามาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดจันทบุรีตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน พบว่าถิ่นที่อยู่ของกลุ่มเวียดนามดังกล่าวยังคงดำรงแกนกลางของพื้นที่ในจังหวัดไว้ได้ คือ บ้านเรือนของกลุ่มเวียดนามคาทอลิกจะอยู่ในพื้นที่ถนนกระ้าง และถนนศรีจันทร์ ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าถนนอัญมณี หรือในอดีตเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มคาทอลิกว่าบ้านล่าง นอกจากนี้ยังมีพื้นที่รอบวัดโรมันคาทอลิกในตำบลจันทนิมิต ซึ่งพวกคาทอลิกเรียกว่าหลังวัด ชุมชนส่วนบ้านล่างและหลังวัดนี้มีแม่น้ำจันทบุรีไหลผ่าน ดังนั้นชุมชนเวียดนามคาทอลิกจึงเชื่อมการคมนาคมด้วยเรือในอดีต หรือสะพานเดินข้ามในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดีพบว่าหลังจากการตั้งรกรากและสร้างชุมชนวัดโรมันคาทอลิกของชาวเวียดนามอพยพในจันทบุรีมาเป็นเวลากว่า 300 ปี ถึงแม้ว่าชาวเวียดนามเหล่านี้จะสามารถจะรักษาอัตลักษณ์ของตนเองและสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชนได้ แต่เมื่อต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงมากระทบต่อชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในสังคมไทย การปรับตัวของชุมชนได้นำไปสู่การปรับอัตลักษณ์ของกลุ่มคาทอลิกชาวเวียดนามด้วย กล่าวคือถึงแม้ว่าจะมีการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี คือความเป็นคาทอลิก ความเป็นชาติพันธุ์เวียดนาม และการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เฉพาะเจาะจงในจังหวัดจันทบุรี แต่ก็มีพลวัตการปรับอัตลักษณ์ดังกล่าวในกระแสของประวัติศาสตร์ของชุมชนเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น

เจ้าอาวาสวัดโรมันคาทอลิกได้เริ่มทำงานด้านศาสนสัมพันธ์ โดยการนำคริสตชนไปทอดผ้าป่า ทำให้ลดความขัดแย้งระหว่างคาทอลิกกับพระพุทธศาสนาในจันทบุรี นอกจากนี้ฆราวาสก็มีบทบาทเกี่ยวกับงานของวัดมากขึ้น เช่น การเป็นกรรมการสภาวัดหรือสภาอภิบาล หรือการที่คริสตชนสามารถแต่งงานกับคนต่างศาสนาได้โดยต่างคนต่างถือ

สำหรับการใช้ภาษาเวียดนามในชุมชนนั้นจำกัดอยู่เฉพาะในพิธีกรรมทางศาสนา มิได้ใช้แพร่หลายในชีวิตประจำวัน การใช้ภาษาเวียดนามในพิธีกรรม ได้แก่ การสวดก่อนมิสซาวันอาทิตย์ งานศพ มหาภพเคอูลู และหลังวันฉลองใหญ่ เช่น วันคริสต์มาส หรือแม้กระทั่งงานศพ ในงานศพของคาทอลิกนั้นจะมีการสวดทั้งภาษาไทยและภาษาเวียดนาม

ส่วนการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในปัจจุบันถึงแม้จะอยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่เคยเป็นมาในอดีต แต่จะพบพลวัตการเปลี่ยนแปลงบางระดับ เช่น คนรุ่นใหม่ที่ครอบครัวลงทุนทางการศึกษาในกรุงเทพฯ มักจะตั้งถิ่นฐานครอบครัวนอกชุมชนเดิม หรือบางครอบครัวที่มีสมาชิกมากจนพื้นที่ไม่เพียงพอจะย้ายครอบครัวใหม่ ไปอยู่บ้านจัดสรรนอกชุมชน เป็นต้น

การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีเป็นผลมาจากกระบวนการสะสมเหตุที่เป็นมาในกระแสประวัติศาสตร์ โดยมีปัจจัยหลักที่สำคัญ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ การนิยามความเป็นพลเมืองไทยในกระบวนการสร้างรัฐชาติ การปฏิรูปคำสอนคาทอลิกตามสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

การนิยามความเป็นพลเมืองไทยในกระบวนการสร้างรัฐชาติ หลังจากการเข้ามาของลัทธิล่าอาณานิคมในประเทศสยามสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 และประเทศสยามได้ปรับตัวโดยการสร้างรัฐชาติภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กระบวนการสร้างรัฐชาติเป็นเงื่อนไขให้คาทอลิกจำเป็นต้องนิยามความเป็นพลเมืองไทย ดังนั้นชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีจึงจำเป็นต้องมีการปรับอัตลักษณ์ความเป็นคาทอลิก กล่าวคือในอดีตนั้นคาทอลิกของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีมีภาพพจน์ว่าเป็นคนเวียดนามต่างชาติ และนับถือศาสนาฝรั่ง ภาพพจน์นี้ได้รับการตอกย้ำมากขึ้นจากเหตุการณ์สำคัญ 2 เหตุการณ์ คือ กรณีพิพาท ร.ศ. 112 และสงครามอินโดจีน

ในกระบวนการสร้างรัฐชาติดังกล่าว ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี รวมถึงกลุ่มคาทอลิกทั่วไปในสังคมไทยได้พยายามปรับตัวของคาทอลิก โดยการนิยามความเป็นไทยเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ คือ การเป็นพสกนิกรที่จงรักภักดีต่อราชสำนักไทย การเกิดในดินแดนไทย และใช้ภาษาไทย การจดทะเบียนสัญชาติของคาทอลิกไทย ตามพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. 2456

การปฏิรูปคำสอนคาทอลิกตามการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 หลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งได้มีการปรับแนวคิดในระดับโลกแล้ว ในกรณีของประเทศไทยได้นำแนวคิดของการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มาใช้สำหรับกลุ่มคาทอลิก โดยการนำมาปรับใช้ของคาทอลิกในประเทศ

ไทย โดยอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 3 เรื่อง คือ การมีบทบาทร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนในสังคม (Incarnation) การปรับคาทอลิกให้เป็นศาสนาพื้นเมือง (Indigenization) และการปรับคาทอลิกเข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น (Inculturation)

การอภิปรายผลการศึกษา

ในการวิเคราะห์ถึงองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยจะอภิปรายเปรียบเทียบระหว่างข้อค้นที่ได้จากการศึกษาและองค์ความรู้เดิมจากเนื้อหาบทที่ 2 ดังนี้

1. จากผลการศึกษาพบว่ามิชชันนารีใหม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของชาวเวียดนามอพยพมาไทย ที่แตกต่างจากงานวิจัยที่ผ่านมาในอดีต กล่าวคืองานวิจัยในอดีตมักวิเคราะห์อัตลักษณ์เวียดนามอพยพในประเทศไทยว่าเป็นเวียดนามรักชาติที่เข้ามาพักอาศัยชั่วคราวในแผ่นดินไทย เพื่อหวังกลับไปแผ่นดินแม่ในประเทศเวียดนาม เช่น วิชาญ จำปีศรี และสุทวิช สุพรรณ (2519) ผุสดี จันทวิมล (2541) และธัญญาทิพย์ ศรีพนา (2548) แต่การศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์อีกรูปแบบหนึ่งของชาวเวียดนามอพยพในประเทศไทย คืออัตลักษณ์ทางศาสนาที่ตั้งอยู่บนความเชื่อในศาสนาคาทอลิก กลุ่มเวียดนามอพยพเหล่านี้ให้ความสำคัญต่อความเชื่อทางศาสนามากกว่าคุณค่าทางสังคมอื่น ดังนั้นเมื่อประเทศไทยเปิดให้มีเสรีภาพในการนับถือศาสนา เวียดนามอพยพเหล่านี้จึงตั้งรกรากอย่างถาวรในประเทศไทย โดยไม่คาดหวังจะกลับไปแผ่นดินแม่ในประเทศเวียดนาม แต่พร้อมที่จะปรับตัวเป็นคนไทย การปรับตัวของเวียดนามที่นับถือคาทอลิกเหล่านี้มีกระบวนการตั้งแต่การหันมาใช้ภาษาไทย การแสดงออกถึงความจงรักภักดีต่อประมุขของประเทศ และการเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย แต่เวียดนามกลุ่มนี้จะไม่มีการดำเนินการทางการเมืองในลักษณะขบวนการต่อสู้ต่าง ๆ ดังนั้นในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับเวียดนามศึกษาในประเทศไทยนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงความหลากหลายของอัตลักษณ์ชาวเวียดนามอพยพในประเทศไทย

2. วิทยานิพนธ์ของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกที่ผ่านมา เช่น วิทยานิพนธ์ของเกษมวัฒน์ เปรมกมล (2548) นั้นเป็นการศึกษาในเชิงพรรณนาข้อมูล (Descriptive Approach) ซึ่งไม่มีข้อสรุปในเชิงทฤษฎี อันจะเป็นประโยชน์ในการทำมาเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ส่วนวิทยานิพนธ์นี้เป็นความพยายามที่จะศึกษาในเชิงวิเคราะห์ โดยอาศัยทฤษฎีสถาบันนิยมเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ชุมชน ทำให้สามารถวิเคราะห์ชุมชนได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน การใช้ทฤษฎีสถาบันนิยมเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์นี้ ทำให้เราสามารถขยายองค์ความรู้ทางด้านทฤษฎีสถาบันนิยมจากงานวิจัยในสังคมไทยได้ กล่าวคือเมื่อพิจารณาองค์ความรู้ของทฤษฎีสถาบันนิยมในประเทศตะวันตกจากบทที่ 2 เราพบว่าการศึกษาส่วนใหญ่เน้นสถาบันทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่

วิทยานิพนธ์นี้ให้ความสำคัญต่อสถาบันทางศาสนา สถาบันทางศาสนาถือว่าเป็นสถาบันที่เคยมีบทบาทอย่างสูงในอดีตของสังคมไทย และยังคงมีบทบาทหลายด้านในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนวัดโรมันคาทอลิกซึ่งถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยนั้น สถาบันทางศาสนาก็ยังมีความสำคัญมากขึ้นสำหรับเป็นกลไกในการบูรณาการชุมชนให้อยู่รอดได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก

เราพบว่างานวิจัยนี้มีข้อสรุปสอดคล้องกับแนวการศึกษาของทฤษฎีสถาบันนิยมเก่า กล่าวคือชุมชนวัดโรมันคาทอลิกเป็นสถาบันที่เกิดขึ้นจากปัจจัยทางวัฒนธรรมคือสิ่งที่ทุกคนทำร่วมกันเป็นประจำหรือทำงานเป็นนิสัยตามความเชื่อทางศาสนา จนที่สุดได้กลายมาเป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นกติกาทางสังคมภายในชุมชน ความเชื่อในศาสนาคาทอลิกได้กลายมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ในความเชื่อคาทอลิกดังกล่าวมิใช่เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง (static) แต่มีลักษณะเป็นพลวัตจากการผลิตซ้ำความเชื่อ (Reproduction) ในสถานการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามเมื่อต้องประสบกับความเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างจากภายในและภายนอกพระศาสนจักรคาทอลิก ทำให้ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรีต้องปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยไม่เสียอัตลักษณ์ความเป็นตัวเองไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากผลการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการและการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจังหวัดจันทบุรี” เราสามารถนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติสำหรับวัดและชุมชนวัดโรมันคาทอลิกจันทบุรี ดังนี้

1. เมื่อพิจารณาชุมชนวัดโรมันคาทอลิกในภาพรวมจะพบว่า อัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนวัดโรมันคาทอลิกมีทั้งด้านที่คงอยู่จากอดีต และมีด้านที่กำลังปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสังคม กล่าวคือ ในด้านเศรษฐกิจหลังจากที่เกิดปัญหาด้านค่าของการทำพลอยในจังหวัดจันทบุรี ปัจจัยข้างต้นดังกล่าวมีผลให้อัตลักษณ์ทางศาสนาซึ่งเป็นแกนกลางของชุมชนอยู่ในภาวะที่ถดถอยลง ดังนั้นชุมชนวัดโรมันคาทอลิกต้องหันมาร่วมมือซึ่งกันและกันในการพัฒนาแบบองค์รวม โดยทางวัดโรมันคาทอลิกควรนำประสบการณ์ของพระศาสนจักรคาทอลิก เช่น ศูนย์สังคมพัฒนามาช่วยในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

2. ในสภาพสังคมปัจจุบันคาทอลิกต้องมีความสัมพันธ์กับศาสนิกชนอื่นมากขึ้น ดังนั้นในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนาจำเป็นต้องสร้างกลไกให้คาทอลิกจันทบุรีมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาของสังคมภายนอกชุมชนมากขึ้น ก่อนอื่นแต่ละศาสนาจะต้องทำความเข้าใจถึงชีวิตทางศาสนาของตัวเองว่ามีชีวิตทางศาสนาหลาย ๆ มิติ ได้แก่ ในมิติทางการเมืองและความเป็นพลเมืองนั้น เราต้องดำเนินชีวิตภายใต้การตีความของแต่ละศาสนาที่มีการพัฒนาองค์กร

ศาสนาเป็นสถาบัน เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคง และในด้านจิตวิญญาณนั้นศาสนิกชนของแต่ละศาสนาจำเป็นต้องอาศัยศาสนธรรมเป็นตัวตั้งทางด้านจิตวิญญาณ คือการมองศาสนาเป็นพลังแห่งชีวิตของมนุษย์ และศาสนาของชาวบ้าน ซึ่งมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ดังนั้นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา หรือการทำงานทางศาสนสัมพันธ์ควรอาศัยแนวคิดการเสวนาด้วยชีวิต หมายถึงการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างศาสนา จากการทำงานร่วมกันในสังคมไทย โดยศาสนสัมพันธ์ดังกล่าวจะต้องมีฐานคิดตามที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้เสนอคือ ให้แต่ละศาสนาเข้าถึงศาสนธรรมของตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็ทำงานกับศาสนาอื่น โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการต่อสู้กับลัทธิบริโภคนิยมในสังคมปัจจุบัน

3. การนิยามความเป็นไทยจากฐานทางศาสนาที่ไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมไทย นั้น จำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้ศาสนิกชนต่าง ๆ ของศาสนาหลักในประเทศไทย สามารถนิยามความเป็นไทยตามการตีความศาสนาของตนเอง ดังนั้นรัฐจึงควรสนับสนุน นโยบายการให้เสรีภาพทางศาสนาในประเทศไทยบนฐานการยอมรับการเป็นสังคมแบบพหุนิยมทางศาสนา (Religious Pluralism) แต่จากการศึกษาเราจะพบว่ากระบวนการนิยามความเป็นไทยในปัจจุบันยังไม่บรรลุเป้าหมาย เนื่องจากการนิยามความเป็นไทยจากการนับถือพระพุทธศาสนาแต่เพียงอย่างเดียว ในสถานการณ์เช่นนี้คาทอลิกจันทบุรีควรมีบทบาทในสังคมไทย โดยเน้นการทำงานในระดับชุมชน เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระพุทธศาสนาในระดับชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งฐานะคาทอลิกในปัจจุบันยังถูกกำหนดให้เป็นเพียงคนกลุ่มน้อยของสังคมไทย ดังนั้นการทำงานในระดับชุมชนนั้น ควรให้ความสำคัญต่อกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนจนชายขอบของสังคม เช่น คนเป็น โรคเอดส์ แรงงานต่างด้าวในสังคม และคนจน เป็นต้น เนื่องจากคนชายขอบเหล่านี้ถูกละเลยหรือไม่ได้รับการเหลียวแลจากสังคม ส่วนกิจกรรมซึ่งถือว่ามีคุณูปการต่อสังคมไทยในปัจจุบันนั้น คาทอลิกควรให้ความสำคัญต่องานด้านการศึกษาที่ปลอดจากการเก็บเงินกินเปล่า งานด้านสาธารณสุข และงานด้านสงเคราะห์พัฒนาที่เกิดขึ้นมาใหม่หลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2

4. การปรับอัตลักษณ์ชุมชนวัดโรมันคาทอลิกตามแนวคิดการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่ผ่านมายังเน้นเรื่อง “รูปแบบ” มากกว่า “เนื้อหา” การสานต่องานที่ผ่านมาแล้วก็คือการสร้างพระศาสนจักรท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเทววิทยาที่เป็นของไทย ภารกิจต่าง ๆ นี้ต้องอาศัยการศึกษาแนววัฒนธรรมในการก่อรูปปรัชญาที่จะนำมาอธิบายอย่างเป็นตัวของตัวเอง ดังนั้นจึงควรกลับไปสู่จิตตารมณ์ของการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่มุ่งให้พระศาสนจักรคาทอลิกในท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญ 3 ประการ คือ การมีบทบาทร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนไทย การทำคาทอลิกให้เป็นศาสนาพื้นเมือง และการปรับคาทอลิกให้เข้าสู่วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการมียุทธศาสตร์ที่เน้นเนื้อหา มากกว่ารูปแบบที่ทำกันอยู่ในปัจจุบันจะต้องให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์สภาพความเป็น

จริงของสังคมไทยอย่างมีพลวัต รวมถึงการทำความเข้าใจวัฒนธรรมไทยและพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านที่เหมือนกันและด้านที่แตกต่าง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ในการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยและเวียดนามศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการวิจัยต่อไปในอนาคต ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาและคุณูปการของของกลุ่มเวียดนามคาทอลิกในประเทศไทย เนื่องจากงานวิจัยที่ผ่านมาไม่ได้ให้ความสนใจในประเด็นนี้อย่างเพียงพอ แต่ไปเน้นในเรื่องที่เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติเป็นสำคัญ นอกจากนี้ในระหว่างการวิจัยตามหัวข้อวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้พบเอกสารและการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา และคุณูปการของกลุ่มเวียดนาม ซึ่งนับถือคาทอลิกหลายประการที่น่าสนใจ นอกเหนือจากเรื่องเสื้อจันทร์บูร และธุรกิจพลอยในจังหวัดจันทบุรี ยังพบว่ากลุ่มเวียดนามอพยพดังกล่าวให้ความสำคัญกับเรื่องภูมิปัญญาทางด้านอาหาร เช่น ขนมฝรั่ง ทองหยิบ ทองหยอด เส้นจันทผัดปู คุณูปการจากการศึกษาในต่างจังหวัด คือการเปิดสอนเรียนตั้งแต่อนุบาลจนถึงระดับประกาศนียบัตรชั้นสูง คุณูปการด้านการสงเคราะห์และพัฒนา เช่น การช่วยเหลือคนยากจน ผู้เจ็บป่วย และผู้เป็นโรคเรื้อรัง
2. ควรศึกษาเรื่องการขยายตัวของชุมชนวัดโรมันคาทอลิกในปัจจุบัน เนื่องจากในปัจจุบันเราพบว่ามีชุมชนวัดโรมันคาทอลิกเกิดขึ้นทุกจังหวัดในประเทศไทย แต่เรายังไม่ทราบว่าชุมชนเหล่านี้ขยายตัวออกไปด้วยสาเหตุอะไร และมีการขยายตัวไปอย่างไร รวมถึงผลกระทบทั้งในเชิงลบและเชิงบวกที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวดังกล่าว
3. การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชาวเวียดนามโพ้นทะเล 3 กลุ่ม คือเวียดนามอพยพในรุ่นแรกก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และรุ่นที่สองตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา โดยอาจจะพิจารณาจากแรงจูงใจในการอพยพ จิตสำนึกในสังคม การจัดองค์กรของชุมชน เจตจำนงทางการเมือง ความสัมพันธ์ในหมู่ชาวเวียดนามโพ้นทะเลด้วยกัน เป็นต้น